

EMLÉKHELYEK

Báthory András püspöki székhelye: Lidzbark Warmiński vára

Lengyelország északi részén található a történelmi Warmia (Ermland). Egykor Kelet-Poroszország és a Gdańsk környéki német lovagrendi területek ölelték körül, ahová zsákszerűen ékelődött be, de keskeny kijárata nyílt a Balti-tenger felé. A lengyel királyság területétől azonban teljesen elszigetelődött. Hosszú időn át a Német Lovagrend és a lengyel királyok közötti háborúk fő színtere volt, és az 1466-ban megkötött toruáni békével lett lengyel püspöki tartomány. Warmia központja Heilsberg, lengyel néven Lidzbark Warmiński városa volt, ahol a XIV. század közepén egy középkori várkastélyban rendezték be a püspöki rezidenciát. A várkastély egy alig ismert magyar emlékhely, mivel itt élt 1589-től püspökként Báthory András, az erdélyi fejedelem és lengyel király Báthory István unokaöccse.

A Német Lovagrend az 1240-es években szerezte meg a Lyna folyó kanyarulatánál fekvő porosz települést, és jól védhető elhelyezkedése miatt a fából épült erődöt őrtoronnyal erősítette meg. Hamarosan az 1251-ben létrehozott warmiai püspökségnek adták át. Az írott források 1264-ben említik először Heilsberg néven. Neissei Eberhard püspök sziléziai telepéseket hozatott ide, majd 1308-ban városi privilégiumokat adományozott neki. A püspök szívesen tartózkodott itt, bár ekkor még Braniewóban (németül: Braunsberg) volt a székhelye. A növekvő tekintélyű püspökségnek azonban nagyobb rezidenciára volt szüksége, ezért elhatározták, hogy az uradalom központjában új székhelyet építenek. Az építkezést Hermann püspök 1348-ban kezdte el, és Heinrich Sorborn püspök idején (1371–1401) fejeződött be.

A várépítés a német lovagrendi építészeti hagyományait követte, mégis egyedi lett, egyike a vidék legszebb középkori várainak. A négyzet alakú, négytornyos téglalapú vár a warmiai püspökök rezidenciája volt közel 450 éven keresztül (1350–1795). A vár egyházi és világi hatalmi központ is volt egyben, hiszen a püspököknek hercegi címük is volt. Innen irányították az uradalmat, itt ítéleztek, itt fogadták a külföldi követeket, és élénk kulturális élet is zajlott e helyen. A püspökök nagy része humanista, tudós és kiváló államférfi volt, akik folyamatosan gazdagították, szépítették, műalkotásokkal díszítették belsejét. Legtöbbjük arra törekedett, hogy rajtahagyja keze nyomát a rezidencián, növelje annak kényelmét. Ilyen volt Báthory András is, aki 1589–1599 közt volt Warmia püspöke. Hogy került ide egy magyar?

Báthory András Szilágysomlyón született 1563-ban, idősebb Báthory András és Majláth Margit hatodik gyermekeként. Miután 1576-ban Báthory Istvánt lengyel királlyá választották, igyekezett minél több erdélyi nemes ifjút összegyűjteni udvarában. Így került 1578-ban unokaöccse, András is Lengyelországba. A tehetséges, a könyvek és a tudományok iránt érdeklődő fiatalembert a király környezetében lévő jezsuiták egyházi pályára javasolták, ezért a Varsótól északra fekvő, „Mazóvia Velencéje”-nek is nevezett Pułtusk jezsuita iskolájába került. A tanulmányokban gyorsan haladt, és több nyelven is megtanult. Rendszeres kapcsolatban állt nagybátyjával, a fontosabb eseményeken, ünnepeken heteket töltött a ki-

rályi udvarban, így benne élt a politika forgatagában is. 1581-ben lett a warmiai püspökség kanonokja. Warmiára azért esett a választás, mert ott volt várható hamarosan a püspöki hely megüresedése.

A warmiai a tizenhét lengyel püspökség rangsorában a nyolcadik helyet foglalta el, de a warmiai püspökök egyben királyválasztó püspökök is voltak, ezért jelentős volt politikai súlyuk. Lakossága túlnyomó többségben német ajkú volt, a püspök egyben a porosz rendek feje is volt egy személyben.

Báthory István király 1583 őszén Rómába küldte unokaöccsét, ahol XIII. Gergely pápa warmiai koadjutor püspökké és bíborossá nevezte ki. Hazaérkezve tovább folytatta teológiai tanulmányait. 1585 nyarán indult Warmiába, hogy beiktassák tisztségébe. A püspöki székvárosban, Heilsbergben letette az esküt és fogadta a porosz rendek hódolatát. Négy évvel később örökölte meg Warmia püspöki székét, ahol igen aktívan kezdte meg tevékenységét. Ő volt a huszonharmadik warmiai püspök, építkező, kultúrateremtő, mecénás püspökként maradt fenn az emléke.

Hamarosan korszerűsítette a négy saroktornyos, vöröstéglás püspöki várkastélyt. Átépítette az első emeleten lévő gótikus oszlopos, bordás boltozatú fogadótermet, márványbetétekkel díszítve azt. Ezt ma Báthory Teremnek is nevezik. Egy zenetermet is kialakított, ahol értékes hangszergyűjteményét helyezte el. A palota falait értékes képei díszítették, melyeket később a harmincéves háborúban a svédek hadizsákmányként elvittek.

Báthory művelt, reneszánsz főpap volt, udvarában gyakran fordultak meg hazai és külföldi művészek. Több erdélyi nemes ifjú is szolgált Heilsbergben, meghívására járt

A vöröstéglás négy saroktornyos várkastély (A szerző felvétele)

itt Balassi Bálint is. A bíboros püspök udvara vette át azt a szerepet, melyet korábban Báthory István krakkói udvara töltött be. Gyakran vendégeskedett itt az elhunyt király két bizalmasa, Wesselényi Ferenc és Berzeviczy Márton is. Báthory András híres bibliofil volt. Egyetlen magyar kortársának sem volt az övénél nagyobb, értékesebb könyvgyűjteménye. Elsősorban teológiai, jogi, történeti és földrajzi munkákat, a görög, a római és a reneszánsz írókat olvasta, és igyekezett ritkaságokat beszerezni. Halála után ez a könyvgyűjtemény is sajnós szétszóródott.

Báthory bíboros püspök csaknem tíz évet töltött a heilsbergi rezidenciában, de az erdélyi ügyei hazaszóltatták. 1599-ben titokban indult Erdélybe, hogy Báthory Zsigmondtól átvegye az erdélyi fejedelmi címet. Március 28-án a megyesi országgyűlésen az erdélyi rendek fejedelmükké választották Báthory Andrást. Rudolf császár azonban megbuktatására törekedett, felbiztatta hűbéresét, Mihály havasalföldi vajdát, aki októberben betört Erdélybe, és a sellenberki csatában a székelyek segítségével legyőzte őt. A menekülő Báthoryt felbérelt székelyek ölték meg november első napjaiban, Csíkszentdomokos határában, a Pásztorbük-k-havasán. A gyulafehérvári székesegyházban temették el, Fráter György szarkofágja mellé.

Visszatérve Lidzbark Warminski várának építéstörténetéhez, a következő jelentős építető Jan Wydzga püspök volt (1659–1679), aki az egyre kényelmetlenebbé váló középkori vár déli szárnyához a kornak jobban megfelelő nagy barokk palotát építtetett. Egy évszázaddal később Adam Grabowski püspök (1741–1766), aki a művészetek nagy pártfogója volt, szintén számos változtatást végzett a külső váron. A keleti szárnyat kétszintes barokk palotává építtette át, és a déli szárnyat is újjáépítette. Ő készítette el Szent Katalin szobrát, amely a külső vár udvarában áll. A kastély leghíresebb lengyel lakója Ignacy Krasicki püspök, humanista író volt, aki pompás hercegi rezidenciát építtetett. Festményekkel, szobrokkal ékesítette a szobákat, színházat alapított, és több mint hatezer kötetes könyvgyűjteményt hozott létre. A kertet francia stílusban alakíttatta át, szökőkutakkal, szobrokkal. Hosszú időre ő volt az utolsó lengyel püspök, mivel Lengyelország első, 1772 évi felosztása során Warmiát Poroszország kebelezte be. 1795-ben a porosz király véence, Karl von Hohenzollern ciszterci apát lett a püspök, aki áttette székhelyét Oliwába. Így a pompás várkastély elhagyatottá vált, s fokozatosan pusztulni kezdett.

Romló állapota miatt 1838-ban már lebontását tervezték. Szerencsére ez nem történt meg, kórház és árvaház működött benne az 1850-es évektől 1932-ig. Helyreállítása 1927-ben indult meg, majd Lengyelországhoz való visszakerülése után, az 1950–60-as években is zajlott. Ma nagyrészt múzeumi célokat szolgál, míg a külső várban elegáns szállodát rendeztek be.

A várat a lovagrendi építési hagyományok alapján négyzetes alakúra építtették, északkeleti sarkában a falsíkoktól kiugró nagy nyolcszögletű toronnyal. A várhoz dél felől egy külső vár csatlakozott. Az 1442. évi tűzvész után építtették a többi három saroktoronyt, melyek keskenyebbek, négyszögletesek és díszüül szolgálnak a masszív falaknak. Az északi részen, a folyóparton a vármalom és kézművesműhelyek szinte egy második külső erődítményt alkottak. Az egész várkomplexumot védelmi falakkal és vizesárokkkal vették körül. A XVI. század második feléig észak felől több kapun és egy széles száraz árkon keresztül lehetett a várba bejutni. Ma a bejárati kapu a déli szárny közepén található.

A vár négy szárnya egy négyzet alakú belső udvart zár körbe. A déli és keleti szárny háromemeletes, míg az északi és nyugati oldalon ehhez egy negyedik szint is csatlakozik. Mindegyik oldalszárny alatt boltozott pincék találhatóak, néhol két szint mélységben is. Itt tárolták az élelmiszer- és italkészleteket. A földszinten az északi szárnyban volt a söröző,

A püspöki rezidencia belső udvara (A szerző felvétele)

a keletiben a gabonátároló, míg a nyugati szárnyban a konyha és a sütőház termei. A déli szárnyban volt a fegyvertár, az őrszoba és egy külön terem, amely a helyi porosz gyerekek, később az udvari fiatalok iskolája volt.

Az első emeleten helyezkednek el a reprezentatív célokat szolgáló nagy termek, melyeknek falait és bolthajtásait falképekkel díszítették. A déli oldalon található a káptalani gyűlésterem, melyhez keletről csatlakozik a kápolna. Rokokó belsejét 1751-1756 közt készítették. A gyűlésteremhez kapcsolódó konferenciaterem boltozatát számos szép XIV. század végi falkép díszíti, köztük a *Keresztrefeszítés*, *Krisztus megkoronázása*, valamint egy *Szűz Mária a Gyermekekkel* ábrázolás, előttük egy térdeplő püspökkel.

A vár legszebb terme, a Nagy Refektórium a keleti szárnyban helyezkedik el. A csillagboltozatú teremben szép falképek is láthatók, melyek közül legrégebbi *Szűz Mária megkoronázását* ábrázolja, a XIV. század végén készült. A falakon a warmiai püspökök címerei sorakoznak, közöttük XXIII. szám alatt felfedezhetjük Báthory András püspöki címerét, benne a sárkányfogas Báthory-címerrel. Érdekes a piros-zöld kockás mintázatú falfestés. A refektóriumból kis toronyszoba nyílik, az oratórium szoba, ahol a bizalmas megbeszéléseket tartották. Fölötte található a kincstár, amely csak a felső szintekről közelíthető meg, míg a „*felejtő szoba*” (Stube des Vergessens) elnevezésű börtönhelyiség alatta helyezkedik el.

A gótikus-reneszánsz várkastély jellegzetessége a belső udvart körülvevő kerengő, a földszinten és az első emeleten körbefutó árkados folyosó, amely a XIV. század végén készült, emeleti falain szintén szép, bár helyenként megkopott falképdíszítéssel. A Mária

és Jézus életét ábrázoló falképek előtt kis színes táblákon mutatják be a rekonstruált freskókat, így a kopottabb részeket is be lehet azonosítani. A csücsívek a belső udvarra nyílnak, alul alacsonyabb gránitpillérek, az emeleten karcsú mészkőoszlopon nyugszanak. A földszinti folyosóknak keresztbordás, míg az emeletieknek háromszög alakú boltzata van. Az északi és nyugati szárny harmadik emeletét famennyezet borítja, melyeket tárolási célokra használtak, később a szolgálók szobái lettek. A várkastély legfelső emelete védelmi funkciókat szolgált.

Érdeemes teljesen körbejárni a folyóvízzel körülvett négy saroktornyos egykori püspöki várat és a hozzáépített barokk palotákat, mindenhol más képét mutatja.

Báthory András bíboros warmiai püspökként szívesen tartózkodott a közeli Barczewo (németül: Wartenburg) városában is, ahol helyreállította a romokban lévő Szent András-templomot és a régi kolostort, ahová ferences barátokat hívott. A szerzeteseknek könyvtárat is adományozott. A templomhoz reneszánsz stílusú Szent Antal-kápolnát építtetett. Annyira szerette ezt a helyet, hogy úgy döntött, itt lesz végső nyughelye is. Ezért ebben a templomban készítette el saját és Boldizsár bátyja leendő síremlékét. A sors azonban másképp rendelkezett, a barczewói síremlék így üresen maradt.

Az 1598-ban fekete és fehér márványból készült reneszánsz ikersíremlék felső részének fülkéjében a térdeplő és imádkozó bíborost, az alsó részén a fekvő helyzetű, lovagi öltözékben lévő Boldizsárt faragta ki egy Gdanskban élő németalföldi mester. A fehér márványból faragott díszítőelemek kiemelkednek a sötét márvány háttérből. A színek kontrasztja különlegessé teszi a síremlékét. Felül a bíboros címere látható. A késő reneszánsz manierista síremlék az egyik legszebb magyar vonatkozású műalkotás történelmi határainkon kívül.

A lengyel katolikus egyház csak az 1980-as évek közepén, százhetven év más célú használat után kapta vissza a rendkívül rossz állapotú, elhanyagolt barczewói ferences templomot. A kápolna tetőzete beázott, kijavítása magyar segítséggel történt meg. A templom ma is a ferenceseké, de ha zárva találjuk, bátran csengessünk be a kolostorba. Szívesen megmutatják a templomot.

Báthory sárkányfogas püspöki címere (A szerző felvétele)

A két Báthory ikersíremléke Barczewóban (A szerző felvétele)

Udvarhelyi Nándor